

इंग्लिश सेमी, शिक्षण कमी

काय गंमत आहे बघा. तिकडे कर्नाटकात, सरकार मातृभाषेतून प्राथमिक शिक्षण सक्तीने करण्याचा घाट घालते आहे; सर्वोच्च न्यायालय मातृभाषा आणि प्राथमिक शिक्षण यांचा घनिष्ठ संबंध वेगवेगळ्या अंगांनी तपासण्याचा विचार मांडत आहे. ज्या शिक्षणहक्क कायद्याची सदोदित टिमकी वाजवून महाराष्ट्र शासन अनेक भली-बुरी पत्रके सपाट्याने काढत आहे त्या कायद्याच्या 29 व्या कलमात 'शक्यतो शिकण्याचे माध्यम बालकाची मातृभाषा हेच असावे' असे म्हटले आहे, तरीही महाराष्ट्रात इंग्रजी शाळांची नि इंग्रजी भाषेची चलती कशी होईल हेच शासनाच्या सर्व स्तरांवरून पाहिले जात आहे. जेथे पुरते इंग्रजी आणता येत नाही तेथे; अनेक जिल्ह्यांमधील आणि नगरपरिषदा, महानगरपालिकांमधील शिक्षणाच्या अधिकारावरील कर्मचारी, 'सेमी इंग्रजी' आणण्याचा प्रयत्न वारा प्यायल्याप्रमाणे करीत आहेत.

वास्तविक जे देशाची घटना पाळू इच्छितात, जे नवीन बालकाच्या शिक्षणाच्या हक्काच्या कायद्याचा आदर ठेवू इच्छितात त्या साऱ्यांनी 'मातृभाषेतून शिक्षण' याचा कसोशीने प्रयत्न करायला हवा. शिक्षणहक्क कायद्याची नीटसपणे अंमलबजावणी करण्याची सक्ती सरकारवर आहे. त्यामुळे मातृभाषेतून शिक्षण ही कायद्यातील आदेशवजा सूचना विचारात घेऊन, शासकीय पातळीवरून जोरदार प्रयत्न व्हायला हवे आहेत. शासनाने चांगले, मुलांच्या हिताचे निर्णय घेतले तर समाज त्यांच्यामागे उभा राहील. परंतु हे न करता, शासनाची गंगा उलट दिशेने वाहत आहे. वरपासून खालपर्यंत शासकीय शिक्षणकर्मचाऱ्यांमध्ये इंग्रजीलाच कवटाळून धरण्याची वृत्ती दिसते आहे. ही वृत्ती इंग्रजीच्या वृथा मोठेपणामुळे किंवा त्यांच्या न्यूनगंडातून आली असावी.

'सेमी इंग्रजी'चे हे खूळ कशामुळे फोफावले? सरकारने जेव्हा वाकडी वाट करून इंग्रजीवर प्रीती करायला सुरुवात केली तेव्हा खाजगी इंग्रजी शाळा वाढू लागल्या; त्यातच लोकांना आकर्षित करतील अशा CBSC, ICSC, IB अशा नावाच्या आणि परकीय मुळे असलेल्या इंग्रजी शाळांची चलती होऊ लागली. याच काळात जागतिकीकरण, खुली अर्थव्यवस्था यांचे आर्थिक परिणाम होऊन, मध्यमवर्गीय समाज उच्च मध्यमवर्गीय होऊ लागला. त्यातच पुन्हा माहिती-तंत्रज्ञानाने उचल खाल्ली व ज्यावर इंग्रजी भाषाच केवळ उपलब्ध आहे अशा संगणकाने इंग्रजीला वाढते महत्त्व दिले; त्याचबरोबर या क्षेत्रात नोकऱ्या व पगारमान वाढले. परिणामतः उच्च मध्यमवर्ग अधिक उच्च झाला. या क्षेत्रातील मुले इंग्रजी माध्यमाच्या शाळांकडे वळू लागली. समाजात नेहमीच एक "प्रदर्शन परिणाम" घडून येत असतो. वरच्या वर्गाने जे केले ते, तुलेनेने खाली असलेला आर्थिक वर्ग करू लागतो. मग तो लग्नाचा खर्च असो वा रस्त्यांवर स्वतःच्या छबीचे फ्लेक्स लावणे असो. असा प्रदर्शन परिणाम हा नेहमीच विचारापेक्षा अविचारावर आणि उपयुक्ततेपेक्षा प्रतिष्ठिततेवर बेतलेला असतो. असाच वाढता

प्रदर्शन परिणाम होऊन सर्वच समाजगटांची मुले इंग्रजी माध्यमाच्या शाळांकडे वळू लागली. शालेय शिक्षणात मागणीनुसार पुरवठा करणारी इंग्रजी शाळांची मांदियाळी वाढत गेली आणि अखेरीस त्यातून मूल्यांपेक्षा धंद्याला आणि शिक्षणापेक्षा माध्यमाला महत्त्व प्राप्त होऊ लागले.

इंग्रजी शाळांकडे जेव्हा समाजाचा ओघ वाढू लागला तेव्हा, साहजिकच, त्याचा परिणाम मराठी शाळांच्या उपस्थितीवर होऊ लागला. मराठी शाळांची व्यवस्थापने चिंतीत झाली. यात खाजगी शाळांपेक्षाही सरकारी शाळांची परिस्थिती अधिकच विकट होऊ लागली. मुळातच घसरत्या दर्जामुळे लोकांचा ओढा सरकारी शाळांऐवजी खाजगी मराठी शाळांकडे वळू लागला होता. त्यातच इंग्रजी माध्यमाच्या शाळांनीही आघात करायला सुरुवात केली. अशावेळी त्या सरकारी मराठी शाळांना जगण्यासाठी नि तगण्यासाठी काहीतरी इंग्रजीचा गंध लावून घेण्याची गरज निर्माण झाली.

आणि महाराष्ट्र शासनाने पहिला दणकट प्रयोग केला तो सर्व मराठी शाळांमधून पहिलीपासून इंग्रजी शिकविण्यास सुरुवात करण्याचा. मुलांना सफाईदार इंग्रजी यावे म्हणून नव्हे तर मुले सरकारी मराठी शाळांना चिकटून राहावीत असाच सुप्त हेतू त्या प्रयोगाचा होता. पण हा बार फुसका निघाला. आता

या प्रयोगाला एक तप उलटून गेले. विद्यार्थ्यांच्या पलटणी दहावी उत्तीर्ण होत गेल्या पण, दहा वर्षे इंग्रजी विषय शिकूनही त्यांना म्हणावे तसे इंग्रजी आलेच नाही. कोट्यवधी रुपये खर्च झाले, हजारो प्रशिक्षणे झाली या प्रयोगावर पाण्यासारखा ओतलेला पैसा पाण्यासारखा वाहून गेला. मुले, शालांत परीक्षेच्या मांडवाखालून जाताना फाड-फाड इंग्रजी बोलत बाहेर पडतील हे स्वप्न काही साकार झाले नाही.

आता सरकारला वाटले, शालेय शिक्षणात इंग्रजीचा अंश कमी पडतोय मग पालकांना फसविण्यासाठी, सेमी-इंग्रजीचे खूळ, प्रथमतः प्रायोगिक स्तरावर सुरू झाले. आणि आता तर त्याची कोणतीच शहानिशा न करता व्यापक स्तरावर सेमी-इंग्रजीचे वर्ग वाढविण्याचा घाट घातला गेला आहे. ज्ञानाच्या क्षेत्रात अज्ञानाला भरती आली आणि सेमी-इंग्रजीचे हे काँग्रेसगवत पाहता पाहता पसरू लागले.

गणित व विज्ञान हे विषय इंग्रजीतून ठेवण्यात एक व्यावहारिकता नि एक मानसिकता दडलेली आहे. पूर्वीपासूनच आपल्या शालेय शिक्षणात गणित व विज्ञान या दोन विषयांना उगीचच महत्त्व प्राप्त झाले आहे. कदाचित शालेय पातळीवर हे विषय मुलांना कठीण जातात, अधिक मुले याच विषयांत नापास होतात, त्यामुळे त्यांची मुलांना भीती वाटते, म्हणून या विषयांचे महत्त्व वाढत गेले असावे. इंग्रजीचीही मुलांच्या मनांत अशीच भीती असते. या विषयांना आणखी एका व्यावहारिक कारणाने महत्त्व आलेले आहे. व्यावहारिक मुद्दा असा की, कदाचित या विषयांच्या विद्यापीठीय शिक्षणानंतर आरोग्यअभियांत्रिकी त्या अधिक पैसे मिळवून देणारे जीवनमार्ग (करियर) खवीकारता येतात म्हणून लोकांच्या मनांतून या विषयांचे महत्त्व द्विगुणित झालेले असावे. अजूनही हुशार मुले विज्ञानाकडे वळतात असेच नव्हे तर विज्ञानाकडे वळतात त्यांना (उगीचच) हुशार म्हणून प्रतिष्ठा प्राप्त होते. अशा मुलांचा अहंगंड सुखावत असतो. आज बदलत्या जगात या विषयांचे स्वतंत्र असे महत्त्व राहिलेले नाही. पण लोक परंपरा धरून ठेवतात.

गणित व विज्ञान हे विषय मराठी शाळांमधूनही इंग्रजीतून शिकविले जावेत याचे आणखी एक प्रकारे समर्थन केले जाते. ज्या शाळांतून सेमी-इंग्रजीचे वर्ग आहेत अशा शाळांचे व्यवस्थापक, बऱ्याचदा असे सांगतात की, मराठीतून शिकणाऱ्या मुलांना अकरावी-बारावीत गेल्यावर गणित व विज्ञान हे विषय इंग्रजीतून कठीण जातात. म्हणून ते पाचवीपासूनच (आणि आता तर पहिलीपासूनच) इंग्रजीतून शिकविले गेले तर ते त्यांना पुढे सोपे जातील. अनेक पालकही आता याच मतात वाहून गेलेले दिसतात.

या मुद्याचा प्रतिवाद अगदी शास्त्रीयतेने करणे सहज शक्य आहे.

पहिली गोष्ट अशी की अकरावी-बारावीला हेच काय पण विज्ञानशाखेचे सर्वच विषय मराठीमधून शिकण्याची तरतूद आहे. शिकणे महत्वाचे, माध्यम दुय्यम असते हे जाणवून अनेक विद्यार्थी वाढत्या संख्येने या पर्यायाकडे वळत आहेत. आपल्या पहिल्या भाषेतून शिकणे हे नैसर्गिकरित्या सहज व सोपे असते हे लक्षात घेऊन अनेक विद्यार्थी या पर्यायाकडे वळताहेत. विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक विकासाच्या दृष्टीने हे एक सुचिन्ह आहे. तरीही हे जे घडते आहे ते फारच अल्पप्रमाणात आहे. अजूनही बहुसंख्य पालकांना सेमी-इंग्रजीचे आकर्षण आहे. त्यांना हे कळायला हवे की, जे विषय अकरावी-बारावीला इंग्रजीतून कठीण जाऊन त्यांचा ताण मुलांवर पडतो तर हा ताण पहिली-दुसरीतल्या मुलांना तर सहन करण्यापलीकडे असणार नाही का? आपण असे मानू या की शालेय शिक्षणात पहिलीपासून इंग्रजी हा एक विषय शिकवायला सुरुवात केल्यापासून अकरावीला जाईपर्यंत मुलांना काहीतरी इंग्रजी येऊ लागलेले असेल. वाचण्या-लिहिण्याच्या इंग्रजीचा काही प्रमाणात तरी सराव झालेला असेल, पण पहिलीतल्या मुलांची किती दयनीय अवख्या असेल? त्याला अजिबात इंग्रजी येत नसताना, आपल्याला न येणाऱ्या भाषेतून त्याला आपण मानसिक पातळीवर मुळातच ज्यांचे दडपण आहे असे गणित-विज्ञान शिकायला लावणार, यात मुलांवर आपण अन्याय करत नाही का?

आणखी एक असे की विज्ञान व गणित हे विषय या सेमी-इंग्रजी प्रकरणात इंग्रजीतून शिकविण्यासाठी कोणी व का निवडले? सेमी-इंग्रजीवाल्या मुलांना अखेरीस इंग्लिश यावे असा जर सुप्त हेतू, सेमीइंग्लिशचा आग्रह धरणाऱ्यांचा असेल तर गणित व विज्ञान हे दोन विषय फारसे उपयुक्त नाहीत; त्यापेक्षा इतिहास, भूगोल असे वर्णनात्मक आशय असणारे विषय चांगले ठरतील. मला वाटते, अनेक वर्षे आपण विज्ञान, गणित या विषयांना इतर विषयांच्या तुलनेत अनाठायी महत्त्व देत आलो आहोत. हेच विषय फक्त कठीण असतात, अशीही त्यांची उगीचच भलावण करत आलो आहोत. त्यामुळे एक घातक परिणाम असाही झाला आहे की ज्या मुलांना हे विषय बऱ्यापैकी येतात, त्यांनाच आपण हुशार म्हणून मानू लागलो. अन्य विषय येणाऱ्या, आवडणाऱ्या विद्यार्थ्यांवर 'कमी प्रती'चा शिक्का मारून त्यांच्यावर अन्याय करीत आलो. आता तर मी असे ऐकतो की कित्येक शाळांतून, गेली काही वर्षे, पाचवीपासून सेमीइंग्रजीचा पर्याय एका निवडक तुकडीला दिला गेला; साहजिकच विद्यार्थ्यांची निवड करावी लागली. आणि सहजपणेच वर्गामधील तथाकथित 'हुशार' मुलांना सेमी-इंग्रजीसाठी निवडले गेले. म्हणजे मुळातूनच विषमता पेरण्याचा प्रकार शाळांमधून चालूच आहे. ही विषमता टोकाला

नेण्याचाही प्रकार मला एका शाळेत आढळला. तेथे सेमीइंग्रजीचे विद्यार्थी वेगळे उठून दिसावे म्हणून त्यांनाच केवळ टाय-बूट घालायला लावून, गुलामीत बुडलेला त्यांचा अहंगंड वाढविण्याचे काम त्या शाळेने केले आहे.

परंतु हे तर काहीच नाही असा एक, बौद्धिकदृष्ट्या मुलांच्या बाबतचा गंभीर गुन्हा हे सेमीइंग्रजी वाले करीत असतात. तो म्हणजे, तथाकथित हुशार विद्यार्थ्यांना विज्ञान-गणित इंग्रजीतून करायला लावून, त्यांच्यासाठी, त्यांनी पुढे दहावीनंतर विज्ञान शाखेकडेच जायचे आहे, अशी अगावूच निवड करून देतात. 'आम्ही हुशार आहोत', 'आम्ही सेमी-इंग्रजी करतो' आणि 'पुढे आम्ही विज्ञानशाखेकडेच जाणार आहोत' अशी मुलांची मानसिकता तयार करून, ही मंडळी देतात. आता तर, पहिलीपासूनच हा गुन्हा घडवायला शासकीय अधिकाऱ्यांसह अनेक संस्थाचालक नि पालक सज्ज झाले आहेत. दहावीनंतर काय शिकायचे याची अगदी पहिलीतच, (विद्यार्थ्यांचे मत विचारात न घेता), जवळच्या प्रौढांनी निवड करून देणे हा या छोट्या मुलांवर अन्याय आहे. वास्तविक दहावीनंतर मुले बऱ्यापैकी जाणती होतात. आपला आपण विचार करू शकतात, आपला कल ओळखू शकतात, आपली आवड त्यांना कळू लागते, दुसऱ्या बाजूला शिक्षणाचे विविध पर्याय, विविध शाखा त्यांना कळू शकतात, यांबाबतची माहितीही त्यांना पुरवता येते. थोडक्यात असे की संधी आणि स्वातंत्र्य दिले तर मुले आपापली निवड करू शकतात. अशी निवड करणे हे, बाह्य जगातील संधी आणि स्वतःच्या अंतर्गत क्षमता यांचा मेळ घालण्याचे काम असते; आणि हे काम मुले पंधरा-सोळाव्या वर्षी सहजपणे करू शकतात. शिवाय त्यांना आवश्यक ती मदत समाज पुरवू शकतो. पहिलीत किंवा पाचवीत मात्र हे शक्य नसते.

एखाद्या विद्याशाखेची निवड करणे, हे एक निर्णय घेण्याचे काम असते. हा निर्णय बौद्धिक पातळीवरचा असतो. बौद्धिक पातळीवरील निर्णय घेता येण्यासाठी एक विवक्षित वय यावे लागते. तसेच, असा बौद्धिक पातळीवरचा निर्णय घेताना, स्वतःचा म्हणजे स्वतःच्या कौशल्यक्षमतेचा व कल-आवड यांचा अंदाज घेता यावा लागतो. पुन्हा, अंदाज घेण्याची क्षमता अंगी येण्यासाठीही एक विवक्षित वय यावे लागते. ही गोष्ट मुलांच्या नैसर्गिक अशा शारीरिक व बौद्धिक वाढीशी संबंधित असते. पालकांना, संख्याचालकांना अथवा सरकारी शिक्षण-कर्मचाऱ्यांना काय वाटते त्याच्याशी ती संबंधित नाही.

प्रत्येक मुला-मुलीच्या शालेय वयांत, त्यांचा शारीरिक विकास व त्यांचा बौद्धिक विकास त्यांचा त्यांच्या शिक्षणाशी घनिष्ठ संबंध आहे. आणि ही दोन्हीही विकासक्षेत्रे मेंदूच्या नैसर्गिक प्रक्रियांशी संबंधित आहेत. साहजिकच मेंदू आणि मुलांचे शिक्षण यांचा बळकट संबंध अलीकडे बांधला जात आहे. आपण आता ज्याचा विचार करीत आहोत त्या सेमी-इंग्रजीबाबतच्या, विद्यार्थ्यांच्या निवड व निर्णय क्षमतेचा त्यांच्या वयाशी जो संबंध जोडत आहोत त्यावर ही विचारप्रारूपे काही प्रकाश पाडू शकतात.

शालेय शिक्षणातील वयाचे दोन गट स्थूलमानाने पाडता येतील. एक आठ वर्षे वयापर्यंतचा आणि दुसरा आठ ते चौदा-पंधरा वयापर्यंतचा गट. आठ वर्षापर्यंतचे वय हे विलक्षण वेगाने घडून येणाऱ्या मेंदू घडणीचे वय असते. विविध मानवी क्षमतांच्या निर्मितीचा आणि त्यासाठी मेंदूमध्ये होत जाणाऱ्या बदलांचा हा काळ असतो. मेंदूमध्ये असणाऱ्या अब्जावधी पेशींच्या परस्पर जोडणीचा, अनुभवांच्या आधारावर पेशींच्या मज्जातंतूवर मायेलीनच्या द्रावणाचा लेप चढण्याचा हा काळ असतो. पेशींचे संदेशवहनाचे, त्याद्वारे नवनवे ज्ञान आत्मसात करण्याचे सतत शिकण्याचे काम, या द्रावणाच्या लेपाने बळकट होत जाते. सामान्यपणे बहुतेक शारीरिक क्षमतांच्या पायाभरणीचे काम आठ वयापर्यंत पूर्ण होत असते. परंतु बौद्धिक क्रियांच्या बाबतीत पूर्णता यायला आणखी काही वर्षे जावी लागतात. मज्जापेशींवर मायेलिनचा थर चढविण्याचे काम मेंदू एकाच वेळी करीत नाही; हे काम टप्प्याटप्प्याने होत जाते. उदाहरणार्थ, मेंदूमधील प्रेरक आणि संवेदी क्षमतांचा भाग म्हणून ओळखला जाणारा पार्श्विका पाली (पेरिएटल लोब) चा भाग, हे काम वयाच्या बाराव्या वयापर्यंत पूर्ण करीत नाही तर भाषा व भावना यांच्या बाबतच्या प्रक्रिया करणारा शंख पालीचा (टेंपोरेल लोब) भाग पूर्णतेला पोचण्यासाठी सोळावे वय यावे लागते. अशाच प्रकारे ललाटपालीचा (फ्रंटल लोब) म्हणजे त्यामधील पेशींच्या अक्षतंतूच्या मायेलिनचे काम पूर्ण होण्यासाठी चौदावे-पंधरावे वय यावे लागते. ललाटपालीचे वैशिष्ट्य असे की हा भाग अमूर्त विचार, भाषावापर आणि निर्णयक्षमतेचा वाली आहे. चौदा-पंधरा-सोळा वर्षांचा युवक किंवा युवती स्वतःचे निर्णय घ्यायला, त्यासाठी निवड करायला, त्यासाठी अंदाज घ्यायला, समोर उपलब्ध असलेल्या पर्यायांची तुलना करायला सक्षम झालेले असतात. मात्र या वयातील मेंदूचे मायेलिनचे थर चढविण्याचे कार्य प्रामुख्याने अवलंबून असते ते वयाबरोबर प्राप्त होणाऱ्या कृतिशील अनुभवांच्या संख्येवर, दर्जावर आणि त्यासाठी उपलब्ध वातावरणाच्या श्रीमंतीवर असते. साहजिकच याच वयात अशी कामे त्यांना करता येतात आणि पेलतातही. परंतु हेच काम जर कुणी त्यांच्या माथी वयाच्या सहाव्या-सातव्या वर्षी किंवा दहाव्याअकराव्या वर्षी मारले तर मात्र त्यांची अक्षमताच उफाळून येण्याची शक्यता अधिक.

बालकांच्या योग्य वयात त्यांच्या विकासाला कारणीभूत ठरणारे असे योग्य अनुभव मिळावे लागतात. याउलट ज्या वयात जे पेलत नाही ते दुसऱ्यांच्या आग्रहांमुळे, हट्टांमुळे असमजेमुळे करावे लागले तर त्याचा विघातक परिणाम मेंदूवर म्हणजे पर्यायाने मेंदूच्या बौद्धिक क्षमतेवर होतो. सेमी-इंग्रजी घेणाऱ्या मुलांच्या बाबतीत हे असे घडते आहे. संबंधित लोकांना हे समजले पाहिजे.

आपण सेमी-इंग्रजीमधील गणित व विज्ञानाची गोष्ट करू. पहिलीच्या स्तरावर मराठी मुलांना इंग्रजी अजिबात येत नसते. शिवाय शालेय विषय शिकण्याची ती पहिली पायरी असते. विषय आयुष्यात प्रथमतःच शिकायचे आणि त्याचवेळी इंग्रजी हाही एक विषय नव्याने पहिल्यांदाच शिकायचा अशा परिस्थितीत ही मुले असतात. या दोन्हीही गोष्टी मुलांना सुरुवातीला अवघडच जातात. (हे, दोन-चार इयत्ता शिकूनही साधे नीट लिहिता-वाचता येत नाही अशा मुलांच्या मोठ्या संख्येवरूनही सहज लक्षात येते!) असे असताना सेमी-इंग्रजीचे फॅशनेबल फॅड आणून आपण चक्क नकळत्या मुलांच्या मेंदूवर अनाठायी भार लादत आहोत. परंतु मेंदूवर होणारा परिणाम बुक्का लावल्यासारखा बाहेरून दिसत नाही. पालकांना, शिक्षकांना, संस्थाचालकांना किंवा बेजबाबदार

सरकारी अधिकाऱ्यांना तो दिसण्याची शक्यता नाही; तो त्यांना भोगावा लागत नाही. तो भोगावा लागतो स्वतः त्या मुलांना. त्यांना येणारा कंटाळा, शिकण्याची निर्माण होणारी नावड, भुकेवर होणारा परिणाम, उदासीनता ही त्याची काही चिन्हे असतातही, पण प्रौढ समाज त्यांकडे कायमच डोळेझाक करीत आला आहे. पण हा आघाती अन्याय इथेच संपत नाही. मुलांना न येणारे गणित वा विज्ञान तर शिकायचेच असते, न येणारी इंग्रजी भाषाही शिकायची असते. एवढेच नव्हे तर न येणारे गणित, विज्ञान हे विषय न येणाऱ्या इंग्रजीतून शिकावे लागतात. 'अधिकख्य अधिकम् हालम्' अशी त्यांची अवघड स्थिती होते. न येणाऱ्या भाषेतून शिकणे ही किती अवघड गोष्ट असते, याची आपण प्रौढांनी कल्पनाच करायला हवी.

न येणाऱ्या भाषेतून विषय शिकणे याचा अर्थ असा की भाषा शिकता शिकता (म्हणजे ती भाषा पूर्णपणे न येताही) शालेय विषय शिकणे होय. म्हणजे, योग्य माध्यम हाती नसतानाही साध्याच्या दिशेने धावणे होय. याचा गंभीर परिणाम साधन भाषेपेक्षा साध्य करावयाच्या गणित-विज्ञानाच्या ज्ञानप्राप्तीवर होऊ लागतो. एखादा शालेय विषय भाषेच्या अपुऱ्या तयारीनिशी शिकणे व तोच विषय भाषेच्या पुऱ्या तयारीने शिकणे यात खूप फरक असतो. अपुऱ्या भाषेने विषय शिकताना तो पुरेसा समजावून घेतला जात नाही, विषय कायम कच्चाच राहतो. फक्त प्रश्नोत्तरांच्या घोकमपट्टीवरच मुले निभावून नेतात. उत्तीर्ण होतही जातात, पण विषयांचा पाया कायमच्यासाठी कच्चा राहण्याचीच शक्यता जास्त. पूर्णपणे इंग्रजीतून शिकू पाहणाऱ्या विद्यार्थ्यांनाही ही अडचण भेडसावते, पण, तेथे एक गोष्ट मुलांच्या मदतीला येते. तेथे इंग्रजी येणारे, इंग्रजीतून सहजपणे संभाषण करणारे शिक्षक प्रामुख्याने नेमले जातात. ते विद्यार्थ्यांना बोली इंग्रजीचा सराव सातत्याने देत जातात, मुले जेव्हा इंग्रजीतून परस्परसंवाद साधू लागतात, तेव्हा त्यांना भाषा अवगत होण्याचा मार्ग मिळालेला असतो, त्याकरवी मुले विषय शिकू पाहतात. म्हणजे इंग्रजी माध्यमाच्या शाळांतून भाषेच्या तयारीवर भर देऊनच मुलांना विषयांना भिडण्यास भाग पाडले जाते. त्यामुळे त्यावेळी मुलांवर येणारे ताण काही प्रमाणात तरी सैल होतात. पण तेथे सुद्धा वरच्या इयत्तांमध्ये जाईपर्यंत सुरुवातीला न येणाऱ्या इंग्रजी भाषेतून विषय शिकणे, नंतर इंग्रजीच्या अपुऱ्या तयारीनिशी आणि ते सुद्धा सर्वच विषय शिकणे याचे ताण मुले सहन करतातच. तसेच सर्वच विषयांचा पाया कच्चा राहण्याची तयारीही ती करून ठेवतात. घोकमपट्टीचा आसरा घेऊनच परीक्षा पार करीत जातात. यातून 'शिकणे' होते, पण 'समजणे' राहूनच जाते.

मराठी माध्यमाच्या शाळांतील परिस्थिती फारच वेगळी आहे. येथे बहुसंख्य शाळांमधून खवतःला येत असलेल्या मराठी भाषेतून विषय शिकतानाही मुलांची पंचाईत होत असते. त्यात पुन्हा सेमीइंग्रजी सार्वत्रिक करण्याचा सपाटा लावून सारा मराठी समाज गुलामगिरीबरोबरच आपल्या क्रूरतेचेही प्रदर्शन करत आहे. मराठी शाळांतून अख्खलित इंग्रजी येणारा शिक्षक अभावानेच आढळेल. सामान्य परिस्थिती अशी आहे की इंग्रजी न येणारा शिक्षक, इंग्रजी न येणाऱ्या विद्यार्थ्यांना इंग्रजीतून गणित-विज्ञान शिकायला सज्ज झाला आहे. त्याला हे काम जमणार नाही हे त्याला पक्के ठाऊक आहे. पण तो शासनाचा गुलाम आहे. शासनाच्या विरुद्ध ब्र काढण्याचाही

धीटपणा त्याच्या अंगी नाही. त्यामुळे तो आपल्याला न पेलणारे आव्हान मुकाटपणे पेलू पाहतो. आणि विद्यार्थ्यांचे नुकसान करण्यात सामील होतो. या परिस्थितीतही सेमी-इंग्रजीची आग्रही भूमिका घेणारे शासन, अशीच आग्रही भूमिका घेणाऱ्या पालकांना चक्क फसविण्याचा उद्योग करीत आहे.

वास्तविक मराठी मुलांनी सर्व विषय थेट दहावी-बारावीपर्यंत मराठीतून शिकावे; व उत्तम शिक्षण प्राप्त करावे. याला पर्याय असूच शकत नाही. सेमी-इंग्रजीचे हे धेडगुजरी प्रकरण अंतिमतः मुलांचे शैक्षणिक नुकसान करणारेच आहे. शालेय शिक्षणासाठी इंग्रजीचे माध्यम आणि हे शिखंडी सेमी-इंग्रजीचे माध्यम यांचा एक गंभीर समाजिक आणि भाषिक परिणाम पसरताना दिसतो आहे. इंग्रजीतून वा इंग्रजी न शिकलेले आईबाप, मुलांनी इंग्रजी शिकायला सुरुवात केली की घरगुती बोलण्यात इंग्रजी शब्दांचा योग्य वा अयोग्य पण वाढता वापर करू लागतात. त्यांना इंग्रजी भाषा येत नसते पण इंग्रजी शब्द ओळखीचे होतात. मग ते, बाटली ला 'बॉटल' आणि पाण्याला 'बॉटर' म्हणू लागतात. मग इंग्रजी शब्दांचा वाक्यांतून वापर होऊ लागतो. "आता जागू नकोस 'ख्लीप' बर; उद्या मॉर्निंगला लवकर उठायचयं आहे" अशा वाढती मिश्रित स्वरूपाची वाक्यरचना करीत जाऊन आपली मराठीही इंग्रजीच्या वापराने प्रदूषित करू लागतात. आता घरोघर मुलांना आई-वडिल राहिलेलेच नाहीत. त्यांना 'पप्पा' नि 'मम्मी' असतात. इंग्रजीचा गंड हा अशा घरगुती भाषेच्या करवी मुलांवरच आघात करू लागला आहे. आमच्या काळी मुलांना अख्खलित मराठी येत असे; ते खूप सुंदर वाटत असे.

माझ्या पिढीच्या बऱ्याचशा, म्हणजे जवळ जवळ शिकणाऱ्या सर्वच मुलांनी छान मराठीतून शालेय शिक्षण घेतले. त्याचवेळी, इंग्रजी ही एक दुय्यम भाषा म्हणून सातवीपासून किंवा पाचवीपासून शिकण्यास सुरुवात केली. मराठीसारखी एक भाषा संपन्नपणे हाती असल्यामुळे इंग्रजी भाषा शिकणे फारसे अवघड गेले नाही. परिणामतः पदवी पातळीपर्यंत उत्तम शिक्षण, मराठीची उत्तम जाण आणि इंग्रजीची पुढील शिक्षणासाठी आणि आवश्यक त्या व्यवहारांसाठी पुरेशी जाण घेऊन आम्ही शिक्षणाच्या औपचारिक मांडवातून बाहेर पडलो. किती व्यवस्थित व परिणामकारक असे हे भाषिक धोरण होते!

दर्दवाने, आजच्या विद्यार्थ्यांना मात्र, आजचे धोरणी सरकार साधे, सरळ, उपयुक्त, ताणरहित, शिक्षणाची उद्दिष्टपूर्ती करणारे, भाषासंपन्न करणारे असे धोरण आखू शकत नाही. पालकवर्ग तर कसल्यातरी स्पर्धेच्या अनामिक भीतीने ग्रासलेला असून शिक्षणसाध्यापेक्षा भाषामाध्यमालाच देव मानू लागल्याचे चित्र सार्वत्रिकरित्या पसरलेले आहे. अशा घसरत्या शिक्षणकाळात, पालकांच्या प्रबोधनाचे आणि सरकारच्या हातांवर सटासट छड्या मारून त्याला सरळ करण्याचे काम येती काही वर्षे जाणत्यांना करीत राहावेच लागेल.

या सर्व गोंधळाच्या परिस्थितीतही, आपल्या मुलांना मराठी माध्यमातून शिकविण्याचा जाणीवपूर्वक आग्रह धरणारे पालक आहेत. आपणहून सेमी-इंग्लिशचा पर्याय आपल्या मुलांसाठी नाकारणारे पालक आहेत. एवढेच नव्हे तर इंग्रजी माध्यमातून शिकणाऱ्या आपल्या मुलांची दयनीय अवस्था ओळखून आपल्या पाल्यांना इंग्रजी

माध्यमांतून काढून पुन्हा मराठी माध्यमाच्या शाळेकडे वळविणारे पालकही आहेत. सरकारला न जमणारे बरेच काही स्वतः पालकच करू शकतील, हे दर्शविणारी ही सुचिन्हे आहेत!

आपल्या मुलांचे शिक्षण हा सरकारचा निर्णय प्रांत नाही हे पालकांना चांगले कळलेले आहे !

